

37
B53

ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ДОСЛІДНОГО ЦЕНТРУ

**“ЛЮДИНА: МОВА, КУЛЬТУРА,
ПІЗНАННЯ”**

Том 10

Н.М. Токарева
м. Кривий Різ (Україна)

УДК 37.015.3.

ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ІМІДЖУ ПСИХОЛОГА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ

The article deals with the analysis of some problems in deontology concerning practical psychologists' training.

Стаття посвячена аналізу деонтологічних проблем підготовки практичних психологів.

Важливим напрямом у розвитку психологічної служби України є підготовка психологів із високою загальною та професійною культурою. Проте процес професіоналізації студентів, що навчаються за спеціальністю "Практична психологія", у педагогічних вищих навчальних закладах потребує систематичного регулювання.

Практична психологія – це особливий вид діяльності людини, що спирається на наукову, академічну психологію і має специфічну методологію. Зміст підготовки практичного психолога складатиметься з трьох умовних блоків: вивчення традиційних психологічних дисциплін; опанування теоретичних засад практичної психології; оволодіння психологічними технологіями, практичними навичками (3).

Не менш значимим при підготовці фахівця-психолога є формування професійно важливих рис спеціаліста: психологічного світогляду, особистісних цінностей адекватних професійній діяльності тощо. Адже у діяльності практичного психолога виділяють два аспекти: професійний та особистісний, які є взаємозумовленими та взаємопов'язаними, що й обумовлює єдину концепцію професійно-особистісного проектування та становлення функціональної особистості психолога.

Професійна свідомість практичного психолога у закладах освіти передбачає засвоєння двох наукових парадигм - педагогічної та психологічної, оскільки він органічно поєднує функції педагога-наставника і фахівця-психолога. Зрозуміло, що це розкриває творчий потенціал спеціаліста, сприяє його успішній реалізації у суспільстві за умови гармонійного виявлення професійного досвіду. Однак при цьому рідко враховується той факт, що в діяльності практичного психолога існують певні домінанти, які потребують виявлення специфічних знань та особистісних рис, студенти мало усвідомлюють різницю між педагогічним і психологічним підходом до розв'язання проблеми, відмінність між педагогічними і психологічними аспектами рольової поведінки. Між тим розуміння цього є необхідною складовою професійної підготовки практичного психолога. А тому особливої актуальності сьогодні набула проблема особистісної підготовки практичного психолога до професійної діяльності, що регулюється не лише законодавчо, а й конкретними етичними деонтологічними нормами.

Деонтологія – це розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог та їх співвідношення (5,с.28). Аналізуючи основні дефініції сучасної юридичної деонтології, С.С.Сливка об'єднує основні позиції у чотири групи (5,с.33-34), що загалом можна застосувати і до визначення сутності психологічної деонтології :

1) знання про кодекс професійної поведінки, професійний етикет, застосування норм моралі, моральні вимоги (нормативи), співпрацю з колегами, взаємостосунки із громадянами, мудрість спілкування;

2) професійні відомості (система знань, умінь, навичок);

3) відомості про психологічну практику, основні напрямки психологічної практики;

4) знання про ставлення до професійної діяльності, мистецтво приймати правильні рішення.

В цілому підготовка практичних психологів у сучасних умовах реформування освіти вимагає посилення уваги до деонтологічних аспектів формування професіонала. Студенти повинні вже з першого курсу налаштуватися на сприймання навчальних психологічних дисциплін у контексті майбутньої практичної діяльності, що сприятиме ґрунтовному засвоєнню інформації. Це обумовлено, перш за все, відсутністю чітких уявлень студентів - першокурсників про майбутню діяльність практичного психолога і, зокрема, про вимоги до особистості психолога - професіонала. Пілотажне опитування 85 студентів КДПУ першого року навчання за спеціальністю "Практична психологія" дозволило виявити, що 73% респондентів не спроможні визначити сутність предмету психології, наводячи лише описові конструкції: "Психологія – це неосяжне і незрозуміле", "Це наука майбутнього", "Це наука цікава, але складна", "Це престижне заняття" тощо. Аналіз мотивів вибору професії практичного психолога даної категорії респондентів свідчить про сподівання, що вивчення психології допоможе їм розв'язати власні проблеми : "Психологія допомагає розбиратися в людях", "Психологія дозволяє пізнати себе та інших", "Психологія дозволяє керувати своєю поведінкою" тощо. Аналогічно визначаються і підстави вибору професії практичного психолога : "Люблю спілкуватися", "Вмію вислухати, підтримати", "Можу дати хорошу пораду" тощо. А отже, найбільш значимими рисами особистості практичного психолога студенти – першокурсники вважають комунікабельність та емпатію.

Засвоєння теоретичних та практичних курсів психології імпліцитно впливає на уявлення студентів про імідж практичного психолога. Зокрема, студенти четвертого року навчання за спеціальністю "Практична психологія" серед професійно значимих рис особистості практичного психолога називають розум, тактовність, відповідальність, толерантність, врівноваженість. Це, звичайно, розширює деонтологічні уявлення студентів, але потребує осмислення і систематизації.

Цікаві в даному контексті результати були отримані при застосуванні модифікованої методики "Незакінчені речення" Ж.Нюттена, що містила такі висловлювання як "Я думаю, що хороший психолог – це той, хто...", "Я думаю, що неефективний психолог – це той, хто...", "Найбільш важливим у роботі психолога є...", "Найменш важливим у роботі психолога є..." тощо. Квоту вибірку склали студенти 4 курсу географічного факультету, що вивчали психологію, студенти 3 курсу, що навчаються за спеціальністю "Практична психоло-

гія" та практикуючі психологи закладів освіти. Інтерпретація отриманого масиву даних дозволила виявити значимість саме особистісних властивостей практичного психолога у професійній діяльності. На цьому наголошують 100% респондентів (називають такі риси як чуйність, гнучкий розум, справедливість тощо), тоді як професійно-рольові ознаки вважають найбільш значимими лише 25,3% респондентів (називають знання, навички консультування тощо). У зв'язку з цим, на наш погляд, необхідно цілеспрямовано працювати над формуванням деонтологічного іміджу психолога та професійно значимих рис практичного психолога при підготовці студентів. Означений напрямок підготовки професійного психолога передбачає вирішення щонайменше трьох задач:

1. Допомога студентам у подолання трудностей адаптації до навчання у вищому навчальному закладі, що детермінують дифузність уявлень про професіоналізацію практичного психолога;

2. Комунікативне програмування особистісних та професійних конструктів практичного психолога, що сприятимуть стабілізації іміджу практичного психолога в уявленні студентів.

3. Самоорганізація особистості студентів як умова подальшого вдосконалення образу практичного психолога в їх уявленні.

Психічна адаптація студентів до нових умов навчання передбачає таку взаємодію особистості із культурно-соціальним середовищем, що забезпечує адекватність засобів і способів задоволення основних потреб. Адже життя і навчання студентів, поряд із загальними характеристиками життя сучасної людини, має цілий ряд особливостей, які притаманні, саме цій категорії молоді (2). Зокрема, інформаційне перевантаження, яке останнім часом зростає за обсягом та інтенсивністю, пред'являє підвищені вимоги до внутрішніх резервів психіки особистості. Крім того, студентське життя – це період самостійного становлення особистості, реального здійснення смисложиттєвих утворень, формування професійно важливих якостей особистості.

Лише особистість із чітко визначеними гуманістичними орієнтаціями спроможна протистояти негативному тискові обставин і залишатися психічно і фізично здоровою, врівноваженою, толерантною, здатною контролювати й регулювати власні психічні стани, що абсолютно необхідно для забезпечення становлення майбутнього фахівця і адаптації до нових умов діяльності.

Основні аспекти такої адаптації ґрунтовно представлені в моделі взаємодії "особистість - ситуація" Хеттема (1,с.145-147). В означеній моделі адаптації відкритих систем розглядається три рівні функціонування особистості:

1) когнітивно-символічний рівень, що передбачає психічну репрезентацію ситуацій, цілей і стратегій досягнення мети і формується шляхом соціального на учіння;

2) рівень контролю, що змінює моделі функціонування особистості на будь-якому рівні і забезпечує трансформації когнітивних систем та баланс між когніціями та поведінкою;

3) сенсомоторно-операційний рівень, що реалізує спроби досягти мети через перетворення середовища і визначається у відкритій поведінці особистості.

Оволодіння всіма функціональними рівнями поведінки студента-першокурсника потребує значної психологічної підтримки, що дозволить уникнути деструктивних психічних станів, емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції особистих досягнень. На жаль адаптація студентів до специфі-

чних умов навчання у вищому навчальному закладі у більшості випадків відбувається стихійно. В цьому складному процесі дуже рідко застосовуються певні засоби і заходи регуляції і психологічного забезпечення навчального процесу (2,с.16-18).Тому існує нагальна потреба введення для першокурсників у педагогічних університетах пропедевтичного психологічного спецкурсу, що забезпечить ефективність адаптації, соціально-психологічну підтримку та психологічну профілактику нервових зривів. Це матиме неабияке значення і для презентації адекватного уявлення про професійно-рольове призначення практичного психолога у сприйманні студентів.

Для створення успішного іміджу психолога необхідно постійно переводити вербальну інформацію у візуальну і дієву для посилення комунікативного моделювання особистісних конструктів фахівця – психолога. Керуючись дослідженнями Г.Г.Почепцова (4), можна виділити 6 етапів створення і просування форматів іміджу психолога (табл.1) :

Таблиця 1.

Етапи форматування іміджу психолога

Етап	Мета
1.Соціологічне опитування	Визначення характеристик ідеального об'єкта даного типу (образу практичного психолога) в уявленні студентів.
2. Ранжування	Розміщення характеристик за пріоритетністю і за зв'язком між ними.
3. Вираження	Визначення способів, прийомів, якими можна виразити потрібні характеристики.
4. Планування	Визначення оптимальних каналів доведення до цільової аудиторії потрібної інформації.
5. Реалізація	Проведення комунікативної кампанії (тренінги, ігри тощо).
6. Ефективність	Перевірка ефективності формування іміджевих форматів.

Моделювання конструктів поведінки майбутнього фахівця-психолога вимагає застосування комплексу формуючих вправ, що дозволить адекватно трансформувати Я-схеми особистості, які впливають на здобуття й інтерпретацію нової інформації про себе та інших людей.

Я-схеми (або особистісні формати) - це динамічні когнітивні узагальнення про власне Я, обумовлені минулим досвідом, що організують і спрямовують процес переробки суб'єктивно значимої інформації. Приймаючи за основу класифікації формуючих вправ особливості формування умінь та навичок, можна виокремити наступні види вправ:

1. Структурні вправи, що дозволяють сформувати необхідний особистісний конструкт суб'єкта і включають

- імітаційні вправи (забезпечують надання зразків для наслідування),
- вправи – доповнення (передбачають роботу із наданими зразками і логічне завершення ситуацій),
- конструктивні вправи (створення і розв'язання проблемних ситуацій тощо);

2. Оперативні вправи, що сприяють формуванню знань, умінь, навичок і включають

- трансформаційні вправи (призначені для формування навичок роботи із змінними ситуаціями, наприклад, переорієнтування деструктивної конфліктної ситуації у конструктивну),

- програмовані вправи (забезпечують засвоєння алгоритму поведінки у певній ситуації),

3. Тренінгові вправи, що передбачають тренування і закріплення комунікативних навичок практичного психолога на практиці.

Результативність комунікативного моделювання Я-схем особистості та професійно значимих форм поведінки фахового психолога залежить від гуманістичної спрямованості навчання.

Дійсність нашого часу, що породжує багато конфліктів, в основі яких лежить неприйняття чужих думок, поглядів, все частіше привертає увагу до толерантності як унікального механізму співіснування різних, а інколи зовсім несхожих одна на одну реальностей. Толерантність є професійно необхідною особистісною якістю педагога і психолога, що визначається як відкритість особистості до нового, гнучкість мислення, професійну майстерність. Творче використання принципу толерантності в процесі навчання стає запорукою ефективності освіти.

Основою гуманістичної доміанти освіти є створення емоційно-стимулюючого толерантного навчального середовища, надання студентам ініціативи у пізнавальній діяльності, що забезпечить розвиток саморегуляції, усвідомлення особистої відповідальності за власний життєвий сценарій, дозволить максимально реалізувати креативний потенціал кожного учасника педагогічної взаємодії. Студент отримує можливість брати активну участь у формуванні власних професійно значимих рис особистості.

Змінити свій характер, звільнитися від негативних рис і виховати в собі позитивні – задача складна, але не неможлива. Для цього потрібно твердо і рішуче поставити мету – працювати над собою, критично оцінити власну поведінку, визначити критерії аналізу змін. Однією із головних умов успішної роботи над собою є не лише рішення змінитися, але й конкретні дії, спрямовані до цієї мети.

Таким чином, формування компетентного конкурентноспроможного практичного психолога вимагає комплексного підходу до професійної підготовки фахівця, що передбачає поєднання когнітивного і деонтологічного формуючих впливів.

Список використаних джерел

1. Капрара Дж., Сервон Д. Психология личности. – СПб.: Питер, 2003.
2. Корольчук М.С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я. – К.: Фірма "Інкос", 2002. – 272с.
3. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін.: Підручник. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
4. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: "Рефл-бук", К.: "Ваклер", 2003. – 656с.
5. Сливка С.С. Юридична деонтологія. Підручник. – К.: Атіка, 2001. – 304с.